

Резюме

Давидова Н.О. Право викладача на академічну свободу як особисте немайнове право.

У статті аналізується міжнародно-правова та конституційно-правова основа права викладача на академічну свободу в Україні та США. Робиться висновок про цивільно-правовий зміст цього права. До ознак права на академічну свободу як особистого немайнового права слід віднести такі: особистий характер; відсутність економічного змісту; невідчужуваність; строк дії триває протягом строку дії статусу учасника освітніх відносин; абсолютний характер; спрямованість на виявлення та розвиток індивідуальності особистості.

Ключові слова: викладач, особисте немайнове право, цивільне право, Конституція України, Конституція США.

Резюме

Давидова Н.А. Право преподавателя на академическую свободу как личное неимущественное право.

В статье анализируется международно-правовая и конституционно-правовая основа права преподавателя на академическую свободу в Украине и США. Делается вывод о гражданско-правовом содержании этого права. К признакам права на академическую свободу как личного неимущественного права можно отнести следующие: личный характер; отсутствие экономического содержания; неотъемлемость; срок действия длится на протяжении действия статуса участника образовательных отношений; абсолютный характер; направленность на выявление и развитие индивидуальности личности.

Ключевые слова: преподаватель, личное неимущественное право, гражданское право, Конституция Украины, Конституция США.

Summary

Davydova N. Right of the Professor to Academic Freedom as Private Non-property Right.

International and constitutional basis of the right of the professor to academic freedom in Ukraine and the USA is analyzed. The conclusion is made about civil law essence of this right. Characteristics of the right to academic freedom as a private non-property right are: personal character; lack of economic content; inalienability; the term of validity lasts for the duration of the status of a participant in educational relations; absolute character; focus on the identification and development of individuality.

Key words: professor, private non-property right, civil law, Constitution of Ukraine, Constitution of the USA.

УДК 347

Д.В. БОЙЧУК

Дмитро Валерійович Бойчук, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ

Основний Закон нашої держави визначає Україну як правову державу, тобто державу, в якій втілюється принцип верховенства права, забезпечуються права і свободи людини, гарантується принцип недопустимості звуження існуючих прав і свобод людини та відповідальності влади перед людиною тощо. У такій державі відповідальність за вчинену протиправну поведінку мають нести однаковою мірою як фізичні та юридичні особи, так і держава, її органи, органи місцевого самоврядування, їх службові та посадові особи у порядку, передбаченому законодавством. На жаль, випадки вчинення правопорушень державними органами стосовно фізичних осіб трапляються досить часто. Тому на сьогоднішній день питання відшкодування шкоди, завданої органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду є досить актуальним.

Вивченню питання порядку відшкодування моральної шкоди, завданої громадянину незаконними діями зазначених вище органів, приділяється незначна увага. Серед науковців, які частково проводили дослідження з цього питання, можна виділити А. В. Куцина, А. А. Благодир, В. С. Благодир, С. М. Благодир, О. С. Онищенко, А. С. Кривошликова та деяких інших. В основному аналіз досліджуваного питання можна здійснити крізь призму нормативно-правових актів.

Основною метою даної статті є вивчення порядку відшкодування моральної шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду. А також з'ясування поняття моральної шкоди, визначення умов, при настанні яких має відшкодовуватися моральна шкода, завдана громадянину тощо.

Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, вста-

новлюється законом, визначає ч. 7 ст. 1176 ЦК України¹. Таким основним нормативно-правовим актом є, зокрема, Закон України (далі – ЗУ) «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р. № 266/94-ВР. Також при визначенні порядку відшкодування шкоди слід звертатися до не менш важливого нормативно-правового акта – Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду», яке затверджено наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 р. № 6/5/3/41.

Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» визначає перелік умов, при настанні яких підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянинуві. Зокрема, до них слід відносити: 1) незаконне засудження, незаконне повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконне взяття і тримання під вартою, незаконне проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконне накладення арешту на майно, незаконне відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян; 2) незаконне застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконне накладення штрафу; 3) незаконне проведення оперативно-розшукових заходів².

На нашу думку, такий перелік умов слід розширити. Вважаємо, що і бездіяльність посадових осіб органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, щодо захисту порушених прав і свобод громадянина, також слід визначати як умову, за настання якої особа має право вимагати відшкодування шкоди. Гадаємо, в такій ситуації обов'язком громадянина, стосовно якого було вчинено бездіяльність з боку державних органів, є надання належних доказів.

У разі настання вищенаведених випадків громадянинуві відшкодовуються, зокрема, і моральна шкода³, що є способом захисту цивільних прав та інтересів (п. 9 ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)⁴.

Слід з'ясувати, що варто розуміти під моральною шкодою, спричиненою фізичній особі (громадянину). Згідно зі ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної особи⁵.

Якщо звернутися до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», то в ньому моральною шкодою визначаються страждання, заподіяні громадянинуві внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з людьми, які його оточують, інших негативних наслідків морального характеру⁶.

Тобто, ключовим моментом у визначенні моральної шкоди, спричиненої громадянину, обов'язково є те, що вона має полягати у його фізичних та душевних стражданнях.

Оскільки дослідження стосується моральної шкоди, яка спричиняється фізичній особі незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, вважаємо, що першочергово необхідно визначити перелік таких органів.

Так, відповідно до ст. 5 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами: 1) Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції; 2) Державного бюро розслідувань – внутрішньої безпеки, забезпечення особистої безпеки; 3) Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів; 4) Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки; 5) Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними; 6) управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона; 7) органів доходів і зборів – оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою; 8) органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки; 9) Національного антикорупційного бюро України – детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю⁷.

Частиною 1 ст. 38 Кримінального процесуального кодексу визначено, що органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є: 1) слідчі підрозділи: а) органів Націо-

нальної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; ґ) органів Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України⁸.

Відповідно до ст. 7 ЗУ «Про прокуратуру» систему прокуратури України становлять: 1) Генеральна прокуратура України; 2) регіональні прокуратури; 3) місцеві прокуратури; 4) військові прокуратури; 5) Спеціалізована антикорупційна прокуратура⁹.

Стаття 17 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» визначає систему судоустрою, яку становлять: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд¹⁰.

Отже, чіткий перелік органів, які можуть своїми незаконними діями спричинити моральну шкоду фізичній особі (громадянинові), визначений у нормативно-правових актах.

Якщо звернутися до п. 5 ст. 4 ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», то побачимо, що відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянину, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя¹¹.

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. визначено, що такі порушення нормальних життєвих зв'язків можуть проявлятися через неможливість продовження особою активного громадського життя, порушення її стосунків з людьми, які її оточують¹², зниження авторитету в трудовому колективі або серед знайомих, сусідів тощо.

Основний Закон держави визначає, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56)¹³. Відповідно до ч. 1 ст. 1176 Цивільного кодексу України, шкода, завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду¹⁴.

Така шкода відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України (ч. 1 ст. 130 Кримінального процесуального кодексу України)¹⁵. Аналогічні положення закріплені в ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»¹⁶.

Відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, а також їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, здійснюється державою за рахунок коштів державного бюджету відповідно до Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 р. № 845.

Питання про відшкодування моральної шкоди за заявою громадянина вирішується судом відповідно до чинного законодавства в ухвалі. Розмір моральної шкоди визначається з урахуванням обставин справи в межах, встановлених цивільним законодавством¹⁷. Зокрема, п. 2 ч. 3. ст. 23 ЦК України визначає, що розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості¹⁸.

Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться, виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом¹⁹.

При вирішенні спору про відшкодування моральної шкоди, заподіяної громадянину незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, його посадовими або службовими особами, суди виходять з того, що зазначений орган має бути відповідачем у такій справі, якщо це передбачено відповідним законом. Якщо ж відповідним законом чи іншим нормативним актом це не передбачено або в ньому зазначено, що шкода відшкодовується державою (за рахунок держави), то поряд із відповідним державним органом суд має притягнути як відповідача відповідний орган Державного казначейства України (Державна казначейська служба України)²⁰.

Якщо для з'ясування обставин щодо наявності у громадянина моральної шкоди виявиться потреба в спеціальних знаннях, суд може призначити належну експертизу, висновок якої оцінюється поряд з іншими доказами у справі²¹. Експертизами, які призначає суд, зазвичай, є судово-психологічні. На нашу думку, результати таких експертиз не мають обов'язкового значення для прийняття рішення суду. Психологічна експертиза не зможе точно визначити розмір грошового відшкодування, завданої особі моральної шкоди, а її

призначення може лише свідчити про намагання судді перекласти свою відповідальність на авторитет такої експертизи. Тому призначення будь-яких «експертиз» для визначення розміру моральної шкоди є необов'язковим, оскільки таке визначення належить до виключної компетенції суду²².

Відповідно до п. 9 Прикінцевих та перехідних положень Бюджетного кодексу України рішення суду про стягнення коштів державного бюджету виконується виключно Державною казначейською службою України (центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів)²³.

Згідно з п. 35 «Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 р. № 845, казначейство здійснює безспірне списання коштів державного бюджету для відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної громадянину незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що провадить оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, органу прокуратури або суду²⁴.

Враховуючи вищевикладені норми, стягнення на користь громадянина, якому було спричинено моральну шкоду, з Державного бюджету України повинно відбуватись через Державну казначейську службу України.

Після винесення постанови (ухвали) суду про розмір шкоди законодавством передбачено такі дії:

1) не пізніше трьох діб після винесення постанови (ухвали) про розмір шкоди, завірена гербовою печаткою її копія надсилається громадянину або його спадкоємцям і подається ними до відповідного територіального органу Державного казначейства (Державної казначейської служби України) за місцем проживання для одержання чека;

2) відповідний територіальний орган Державного казначейства (Державної казначейської служби України), до якого звернувся громадянин за відшкодуванням шкоди, надсилає до Управління Державного казначейства (Державної казначейської служби України) в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі заявку, в якій вказує суму відшкодування, а Управління Державного казначейства (Державної казначейської служби України) в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі надсилає заявку до Головного управління Державного казначейства України (Державної казначейської служби України);

3) головне управління Державного казначейства України (Державної казначейської служби України) перераховує вказані кошти на рахунок Управління Державного казначейства (Державної казначейської служби України) в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а останні – на рахунок відповідного територіального органу Державного казначейства (Державної казначейської служби України) для виплати їх громадянину;

4) виплата громадянину суми відшкодування проводиться установою банку на підставі чека, виданого органом Державного казначейства (Державної казначейської служби України) після подання громадянином копії постанови (ухвали) органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду про розмір відшкодування шкоди за умов наявності коштів на рахунку відповідного територіального органу Держказначейства (Державної казначейської служби України)²⁵.

Копія зазначеної постанови (ухвали) залишається в справі відповідного органу Державного казначейства України (Державної казначейської служби України). На цій копії орган Держказначейства (Державної казначейської служби України) робить відмітку із зазначенням дати, номера і суми чека, виданого громадянину для отримання ним зазначених коштів²⁶.

Таким чином, пройшовши вищезазначену процедуру, громадянин, який зазнав моральної шкоди з боку органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду, зможе отримати відповідну виплату з державного бюджету, як компенсацію за заподіяну шкоду.

Дослідивши порядок відшкодування моральної шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду, вважаємо, що на сьогоднішній день законодавство, яке регулює дане питання, є застарілим і потребує змін.

Так, нормативно-правовими актами, які регулюють досліджуване питання, визначається, що порушення прав громадянина відбувається шляхом незаконних дій державних органів. Вважаємо, що й бездіяльність відповідних державних органів також спричиняє порушення прав громадян.

Вивчаючи законодавство, можна помітити, що в ньому не передбачено механізм позасудового порядку відшкодування моральної шкоди. Можна стверджувати, що інститут позасудового, можливо, навіть добровільного відшкодування шкоди, завданої діями органів влади, в Україні відсутній. Однак вважаємо, що він може бути найбільш перспективним та дієвим способом відшкодування моральної шкоди.

Порядок відшкодування моральної шкоди повинен мати нормативно закріплену та розроблену процесуальну форму стосовно строків, розміру відшкодування та конкретних дій органу чи посадової особи, що її заподіяла. На жаль, в нашому законодавстві таких форм чітко не визначено. Таким чином, існує потреба подальшого детального дослідження цієї проблеми.

¹ Цивільний кодекс України: станом на 04 лютого 2019 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.

² Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України (станом на 01.03.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 1. – Ст. 1.

³ Там само.

⁴ Цивільний кодекс України: станом на 04.02.2019 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.

⁵ Там само.

⁶ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України (станом на 01.03.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 1. – Ст. 1.

⁷ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України (станом на 02.08.2018 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст. 303.

⁸ Кримінальний процесуальний кодекс: станом на 11.01.2019 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

⁹ Про прокуратуру: Закон України станом на 28.08.2018 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.

¹⁰ Про судоустрій та статус суддів : Закон України (станом на 05.08.2018 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2016. – № 31. – Ст. 545.

¹¹ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України (станом на 01.03.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 1. – Ст. 1.

¹² Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

¹³ Конституція України: станом на 30.09.2016 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

¹⁴ Цивільний кодекс України: станом на 04.02.2019 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.

¹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс: станом на 11.01.2019 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

¹⁶ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України (станом на 01.03.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 1. – Ст. 1.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Цивільний кодекс України: станом на 04.02.2019 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.

¹⁹ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України (станом на 01.03.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 1. – Ст. 1.

²⁰ Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

²¹ Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду»: затверджене наказом Міністерства юстиції України, Генеральної Прокуратури України, Міністерства фінансів України від 04.03.1996 р. № 6/5/3/41 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96>

²² Бойчук Д.В. Способи визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заподіяної фізичній особі / Д.В. Бойчук, І.Ю. Панова // Інтернаука : міжнародний науковий журнал. – 2018. – № 9. – С. 91–99. – (Серія «Юридичні науки»).

²³ Бюджетний кодекс України: станом на 11.01.2019 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.

²⁴ Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників: затверджений постановою КМУ від 03.08.2011 р. № 845 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF>

²⁵ Положенням про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду»: затверджене наказом Міністерства юстиції України, Генеральної Прокуратури України, Міністерства фінансів України від 04.03.1996 р. № 6/5/3/41 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96>

²⁶ Там само.

Резюме

Бойчук Д.В. Порядок відшкодування моральної шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

У даній статті досліджується порядок відшкодування моральної шкоди фізичній особі, яка зазнала її в процесі здійснення незаконних дій органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Ключові слова: моральна шкода, порядок відшкодування, органи досудового розслідування, прокуратура, суд.

Резюме

Бойчук Д.В. Порядок возмещения морального вреда, причиненного гражданину незаконными действиями органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, органов досудебного расследования, прокуратуры и суда.

В данной статье исследуется порядок возмещения морального вреда физическому лицу, потерпевшему в процессе осуществления незаконных действий органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность, органов досудебного расследования, прокуратуры и суда.

Ключевые слова: моральный вред, порядок возмещения, органы досудебного расследования, прокуратура, суд.

Summary

Boychuk D. The procedure for the compensation of moral damage inflicted by a citizen on unlawful actions of the bodies conducting operative-search activity, bodies of pre-trial investigation, prosecutor's office and court.

In this article, the procedure for compensation for moral damage to an individual who was subjected to it in the process of committing illegal actions by the bodies conducting operative-search activities, the bodies of pre-trial investigation, the prosecutor's office and the court.

Key words: moral damage, reimbursement procedure, bodies of pre-trial investigation, prosecutor's office, court.

УДК: 347.961

М.В. БОНДАРЄВА

Марія Володимирівна Бондарєва, кандидат юридичних наук, доцент, доцент юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ АДВОКАТА З НОТАРІУСОМ У НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ З ОФОРМЛЕННЯ СПАДКОВИХ ПРАВ

Нотаріальні провадження з оформлення спадкових прав є формою реалізації суб'єктами спадкового правовідношення й іншими особами їх прав та обов'язків. Значимими умовами вчинення процесуальних дій заінтересованими суб'єктами є суть тих конкретних матеріальних правовідносин, які реалізуються у формі нотаріальних процедур; процес формування юридичного складу, який породжує реалізацію спадкового правовідношення, обов'язковість застосування нотаріальної процедури з урахуванням складу спадщини; необхідність реалізації певних засобів охорони спадкових прав виключно у межах нотаріальної процесуальної форми. Самостійність, автономність і свобода поведінки заінтересованих суб'єктів, що беруть участь у вчиненні конкретних спадкових нотаріальних проваджень – спадкоємців, кредиторів спадкодавця, виконавця заповіту, повнота усвідомлення ними характеру вчинюваного нотаріального провадження, змісту їх прав та обов'язків, забезпечується і гарантується в процесі насамперед професійною і компетентною діяльністю нотаріуса. Вказане не заперечує можливість участі в нотаріальному процесі з оформлення спадкових прав адвоката як представника заінтересованої у вчиненні спадкового нотаріального провадження особи.

Різні аспекти правового регулювання нотаріальної процесуальної діяльності, у тому числі з оформлення спадкових прав, були предметом наукових досліджень таких вітчизняних вчених, як В.В. Васильченко, Ю.О. Заїка, О.Е. Кухарев, Т.М. Кучер, І.С. Мельник, О.А. Первомайський, О.П. Печений, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса та інших. У свою чергу, предметом наукового пошуку в роботах Т.В. Варфоломеєвої, Д.В. Кухнюка, О.Д. Святоцького, Л.В. Тація, С.Я. Фурси, В.К. Шкарупи та деяких інших вчених були питання правового статусу адвоката та проблемні аспекти функціонування адвокатури. Питання консультативної роботи адвоката з окремих категорій справ та особливості участі адвоката в цивілістичному процесі досліджувалися І.В. Бондарь, М.В. Бондарєвою, О.О. Дерій, Л.С. Малярчук, О.М. Нікітюк, Н.О. Сергієнко, Є.Є. Фурсою, С.Я. Фурсою. Питання участі адвоката в нотаріальному провадженні з оформлення спадкових прав досі не були предметом самостійного наукового дослідження і являють собою значний інтерес для наукової дискусії, особливо в площині визначення аспектів взаємодії адвоката з нотаріусом як обов'язковим суб'єктом нотаріального процесу.

Метою даної наукової статті є визначення форм, напрямів участі адвоката в якості суб'єкта нотаріальних процесуальних правовідносин при вчиненні нотаріальних проваджень з оформлення спадкових прав осіб.

Згідно зі ст. 1296 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)¹ отримати свідоцтво про право на спадщину може тільки спадкоємець, який прийняв спадщину. Факт прийняття спадкоємцем спадщини встановлюється нотаріусом незалежно від виду спадкування і може бути віднесений до загальних умов виникнення справа на спадщину, оскільки внаслідок акту прийняття спадщини відбувається наділення спадкоємця правом на спадщину з моменту її відкриття.

Реалізація спадкоємцем права на прийняття спадщини передбачає оцінку ним обставин, які визначають спрямованість і зміст його волевиявлення стосовно спадщини як сукупності суб'єктивних цивільних права та обов'язків. Результатом такої оцінки повинен стати юридичний акт прийняття спадщини, відмови від прийняття спадщини, відмови від спадщини, неприйняття спадщини, форма та строк реалізації якого формалізовані законодавством. У даному аспекті правова консультація адвоката набуває особливого значення: прийняття особою остаточного рішення про можливість і необхідність її подальшої участі у спадковому процесі має бути результатом повної обізнаності особи про кожну із значимих обставин, факторів, положень